

Семінарське заняття № 1 (2год.) ЗМ1,Т2

Тема: Суспільство як соціальна система. Соціальна структура та соціальна стратифікація

Мета:

розвиваюча: навчити студентів оперувати поняттями, пов'язаними з категоріями "суспільство", "соціальна система", "стратифікація";

пізнавальна: розвивати уміння користуватися всіма доступними джерелами знань; розвивати уміння творчо мислити;

виховна: виховувати повагу до гуманітарних цінностей, пізнавати світ людських надбань.

Тип заняття: семінар-обговорення

Міжпредметні зв'язки: історія, філософія, політологія.

Обладнання: підручники, посібники.

Питання до семінарського заняття

1. Тенденції розвитку соціальної мобільності.
2. Соціальні інститути суспільства: функції та види, процеси інституціоналізації
3. Процес модернізації та стратифікаційні зміни в сучасному українському суспільстві: проблеми та умови їх вирішення.

Використана література:

1. "Соціологія" за ред.. В.Г. Городяненка. Київ "Академія" 2008р.
2. В.М. Піча. "Соціологія" Київ "Каравела" 2015р.
3. Лукашевич М.Й. "Соціологія". Підручник. Київ 2006.
4. Соціологія: навч.посіб. /за ред. В.І. Докаша – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012 р.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: суспільство, інститути суспільства, стратифікація.

Під час підготовки до семінарського заняття, слід звернути увагу на підручники В.М. Піча ст..25-47, та звернутися до матеріалу що міститься, після плану заняття.

Після вивчення теоретичного матеріалу слід закріпити свої знання за допомогою запитань та завдань.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ: (письмове опитування)

Варіант 1. Соціальна мобільність та її види

Варіант 2. Соціальні інститути та їх види

Варіант 3. Теорія соціального обміну

Варіант 4. Соціальні організації та їх види

1.Соціальна мобільність — міжгрупова або просторова рухливість населення, його здатність (готовність) до соціальних переміщень.

Соціальні переміщення є виявом соціальної мобільності, яка виражається у зміні класової належності індивідів, у переходах з однієї

внутрікласової групи до іншої, міграції сільських жителів до міста і навпаки. За *напрямом переміщення* розрізняють вертикальну соціальну мобільність — посадове, кваліфікаційне зростання чи декваліфікація, перехід до групи та верстви з вищим чи нижчим статусом, і горизонтальну соціальну мобільність — рух між соціально однорідними позиціями й категоріями населення. Обидва види переміщення переплітаються, взаємодіють.

Факт нерівності, як засвідчує досвід, зумовлює розвиток і зміну соціальної структури. Нерівність людей виявляється у різних аспектах їх буття. Але не все, що різнить їх, є соціально значущим. Про соціальну нерівність йдеться тільки тоді, коли вона за якимось критерієм закріплена інституційно як базовий принцип вертикальної класифікації людей. Наприклад, у простих (досучасних) суспільствах соціально значущими були належність до певного роду, стать, вік, що відповідно трансформувалися в ієрархію родинних, вікових і статевих груп. У сучасному суспільстві кількість класифікаційних ознак істотно зросла. Соціологія соціальну нерівність розглядає як результат соціальної стратифікації.

2. Соціальні інститути суспільства і соціальні організації

Інституціоналізація як соціальний феномен

Соціальний інститут (лат. *institutum* — організація, лад) — відносно стійка модель поведінки людей і організацій, що історично склалася у певній сфері життєдіяльності суспільства.

Соціальні інститути, забезпечуючи відносну стійкість соціальних відносин, є подвійним соціальним утворенням: за формою — це організаційний механізм (сукупність організацій, спеціалістів, матеріальних та інформаційних засобів), за змістом — це функціональний механізм (сукупність соціальних норм у конкретній сфері соціальних відносин).

Інституціоналізація — процес виникнення і становлення соціальних інститутів як ключових структурних елементів суспільства.

Види і функції соціальних інститутів

- **економічні** (власність, гроші, банки, господарські об'єднання різного типу) забезпечують виробництво і розподіл суспільного багатства, регулюють грошовий обіг;

- **політичні** (держава, Верховна Рада, суд, прокуратура) — пов'язані з встановленням, виконанням і підтриманням певної форми політичної влади, збереженням і відтворенням ідеологічних цінностей;

- **культурні та виховні** (наука, освіта, сім'я, релігія, різні творчі установи) — сприяють засвоєнню і відтворенню культурних, соціальних цінностей, соціалізації індивідів;

- **соціальні** — організовують добровільні об'єднання, регулюють повсякденну соціальну поведінку людей, міжособистісні стосунки.

За критерієм способу регулювання поведінки людей у межах певних інститутів виділяють формальні та неформальні соціальні інститути.

Формальні соціальні інститути. Засновують свою діяльність на чітких принципах (правових актах, законах, указах, регламентах, інструкціях),

здійснюють управлінські й контрольні функції на підставі санкцій, пов'язаних із заохоченням і покаранням (адміністративним і кримінальним). До таких інститутів належать держава, армія, школа тощо.

Неформальні соціальні інститути. Вони не мають чіткої нормативної бази, тобто взаємодія у межах цих інститутів не закріплена формально. Є результатом соціальної творчості та волевиявлення громадян. Соціальний контроль у таких інститутах встановлюється за допомогою норм, закріплених у громадській думці, традиціях, звичаях. До них відносять різні культурні і соціальні фонди, об'єднання за інтересами тощо.

3.Процес модернізації та стратифікаційні зміни в сучасному українському суспільстві: проблеми та умови їх вирішення

Соціальна структура сучасного українського суспільства залежить від спрямування сутності соціальних трансформацій, суть яких — у зміні функціональних зв'язків у суспільстві. Її основу становлять:

Зміна суспільної форми всіх основних соціальних інститутів — економічних, політичних (передусім інститутів власності), культурних, освітніх; глибокий суспільний переворот і реформування тих соціальних засад і регуляторів, що формують соціальну структуру (вона стала менш жорсткою, рухливішою).

Трансформація соціальної природи основних компонентів соціальної структури — класів, груп і спільнот; відновлення їх як суб'єктів власності й влади; поява економічних класів, верств і страт з відповідною системою соціальних конфліктів і суперечностей.

Ослаблення існуючих у суспільстві стратифікаційних обмежень. Поява нових каналів підвищення статусів, посилення горизонтальної та вертикальної мобільності українців.

Активізація процесів маргіналізації.

***Маргіналізація** (лат. *margo* — край, межа) — втрата особистістю належності до певної соціальної групи, норм і цінностей відповідної субкультури без входження до іншої.*

Це процес зміни суб'єктом одного соціально-економічного статусу на інший. В українському суспільстві на рубежі ХХ—ХХІ ст. вона характеризується переходом переважно в нижчі верстви населення (феномен «нових бідних», соціальні групи військовослужбовців, інтелігенції).

Зміна порівняльної ролі компонентів соціального статусу. Якщо в стратифікації радянського суспільства домінував адміністративно-посадовий критерій, пов'язаний з місцем у системі влади та управління, то в нинішньому вирішальним є критерій власності й доходів. Раніше політичний статус визначав матеріальне становище, тепер величина капіталу визначає політичну вагу.

Підвищення соціального престижу освіти і кваліфікації, посилення ролі культурного фактора у формуванні високостатусних груп. Зумовлено це становленням ринку праці. Але це стосується спеціальностей, які користуються попитом на ринку, насамперед — економічної, юридичної та

управлінської.

Зміна якісних і кількісних параметрів соціальної структури. Відомо, що чим прогресивніша статевовікова структура, тим більшими можливостями розвитку вона наділена, тим стійкіший соціальний (трудовий, інтелектуальний, культурний) потенціал населення. Внаслідок негативних демографічних тенденцій населення України щорічно зменшується в середньому на 400 тис. осіб, на тлі загальної депопуляції населення (кожна п'ята українська родина не має дітей) знижується рівень народжуваності, скорочується середня тривалість життя (якщо на початку 90-х років XX ст. за показниками здоров'я Україна посідала 40-ве місце у світі, то через десять років вона перемістилася у другу сотню).

Поглиблення соціальної поляризації суспільства. Майновий чинник є стрижнем трансформацій. Економічний статус і спосіб життя еліт, вищої верстви різко зросли, а у більшості населення — різко знизилися. Розширилися межі зубожіння і бідності, виокремилося соціальне «дно» — жебраки, безпритульні, декласовані елементи.

Питання на закріплення матеріалу:

1. Дайте визначення соціальному інституту?

2. Що таке маргіналізація?

3. Яку структуру суспільства Ви можете назвати?